ции по данной теме, популяризация подобной деятельности среди населения и разнообразных организаций. Привлечение к совместной работе над подобными проектами различные государственные и общественные организации, трудовые коллективы, учебные заведения.

2. Долгосрочные результаты.

1.Программа профессиональной ориентации, позволяющая решить проблему занятости молодежи.

2.Данный проект может стать модельным для других регионов Украины.

3.Расширение разработки данной проблемы с последующим увеличением успешности работы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бужина И. Становление гуманистических отношений детей в условиях школы-интерната//Наука і освіта, 2001. №1. С.9-10.

2. Гончаренко С.Український педагогічний словник. Довідкове видання. – Київ, 1997.

3. Наша Сім'я (Методичні рекомендації прийомним батькам)/ Н.М. Комарова, Г.М. Бевз, Л.С. Волинець, З.Г.Зайцева та ін. – К., 1999.

4. Официальный сайт г. Одессы, http://www.odessa.ua/news/8549/

УДК 371.4:371.53/54-0.57.874

ВПЛИВ ІДЕЙ А.С.МАКАРЕНКА НА СТИМУЛЯЦІЮ ШКОЛЯРІВ ЗАОХОЧЕННЯМ ТА ПОКАРАННЯМ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Л.Г.Кириленко,
М.М.Воєнчук
(Полтава)

Розглядаються ідеї А.С.Макаренка щодо стимуляції школярів заохоченням і покаранням у сфері фізичної культури. Досліджується питання впливу цих ідей на навчально-тренувальний процес сучасних школярів. Автори висловлюють думку з приводу того, що ідеї видатного педагога можуть бути дієвими при умові їх адекватності світогляду сучасного учня.

Ключові слова: *ідеї А.С.Макаренка, стимуляція школярів, заохочення і покарання, особистість, діяльність педагога.*

Рассматриваются идеи А.С.Макаренко по стимуляции школьников поощрением и наказанием в сфере физической культуры. Исследуется вопрос влияния этих идей на учебно-тренировочный процесс современных школьников. Авторы выражают мнение по поводу того, что идеи выдающегося педагога могут быть действенными при условии их адекватности мировоззрению современного ученика.

Ключевые слова: *идеи А.С.Макаренко, стимуляция школьников, поощрение и наказание, личность, деятельность педагога.*

A.S.Makarenko ideas concerning stimulation of schoolboys by encouragement and punishment in the field of physical culture are examined in the article. The question of

influencing of these ideas in the educational-training process of modern schoolboys is explored. Authors express opinion concerning that the ideas of prominent teacher can be effective subject to the condition of their adequacy world view of modern student.

Key words: *A.S.Makarenko ideas stimulation of schoolboys, encouragement and punishment, personality, activity of teacher.*

Постановка проблеми. У педагогічній теорії і практиці немає методів виховання, з приводу яких існувало б стільки суперечливих рекомендацій, взаємовиключних теорій, суперечливих тверджень, як з приводу методів стимуляції учнів – заохочення і покарання.

Уся історія педагогічної стимуляції діяльності школярів переконує, що заохочення і покарання – складні способи активізації учнів і в той же час, як це не парадоксально, окремі педагоги, батьки, представники громадськості вважають, що кращий і найпростіший засіб мобілізації учбових і трудових зусиль – покарання. У капіталістичних країнах ця концепція основна. Американський педагог Сирс стверджував, що достатньо побудувати перед дитиною кам'яну стіну покарання – і вона не допускатиме непристойних вчинків, нагородити її за хорошу поведінку – і вона завжди поводитиметься так, як хотів би вихователь.

А. С. Макаренко вважав, що карати треба обов'язково, що покарання це не тільки право, але й обов'язок педагога, а В.О. Сухомлинський стверджував, що в радянський школі можна працювати без покарання. А. С. Макаренко писав, що зауваження не можна робити спокійним тоном, рівним голосом, вихованці повинні відчувати щире обурення педагога, а В.О. Сухомлинський був переконаний, що «слово педагога повинно перш за все заспокоювати», зауваження треба робити спокійно, не підвищуючи голосу [3, с.102-103].

Аналіз досліджень і публікацій. Питання про покарання особливо активно дискутувалося на початку XX ст. у військовій педагогіці, і, треба сказати, підхід до цього питання у передового офіцерства був прогресивнішим, ніж у ряду педагогів наших днів. Більшість з них були переконані – відсутність покарань складає основу близькості вихованця до вихователя.

У їх заявах прозвучала типова, яка зустрічається і в наші дні, помилка. Вони закликали діяти доцільно та однаково у всіх корпусах при однорідній провині, що трапляється там. Але ж однаково – зовсім не значить доцільно. Те, що добре, наприклад, для того школяра, який вперше втік із занять, зовсім не годиться для того, хто систематично здійснює цю провину.

П. Ф. Лесгафт і очолювана ним школа виступали проти заохочення і покарання. Особливо різкій критиці піддавалася система заохочень. Учні швидко звикають до нагороди, і, щоб добитися успіху, її необхідно весь час збільшувати. А де межа? Спочатку, говорив П. Ф. Лесгафт, ви даєте цукерку, потім цукерку з лікером, потім лікер з цукеркою і рано чи пізно доведеться кінчити чистим лікером [5, с.295].

Проти фізичного покарання виступали представники народної педагогіки. Так, у адигейців уважалося, що якщо батькам доводиться бити

свою дитину, значить, вони не зуміли її виховати, а отже, повинно бути соромно не тільки дитині, але й батькам.

У США, де не було феодальних традицій, офіційно фізичні покарання були засуджені. Не допускались навіть різкий тон і брутальність викладача. Проте провідні американські педагоги, теоретики і практики, допускали можливість тілесних покарань в окремих випадках. Так, Сирс уважав, якщо в сім'ї панують брутальність і жорстокість, вони повинні бути обов'язковими і в школі, інакше діти не зрозуміють учителя.

Інший реакційний педагог Макфей уважав, що заходи покарання не мають ніякої ціни, якщо вони не приводять до фізичних або етичних страждань. Інакше вони є фарсом.

Але і в США підхід до заохочення і покарання далеко не однозначний. Так, доктор Д. Сачмен уважає, що «більшість штучних спонукальних заходів, до яких ми вдаємося – оцінки, нагороди, похвала дорослих, фактично лише притупляють в них природне бажання вчитися».

Суперечливі тенденції в літературі з виховання призводять до того, що в практиці сімейного виховання в школах інших країн часто застосовуються фізичні покарання. У літературі це питання соромливо замовчується, але не рідкісні випадки, коли войовничі прихильники паличної педагогіки вважають її єдиним реальним засобом «приборкати» учнів.

Цікаво прослідкувати за кардинально іншим ставленням до заохочення і покарання у педагогіці радянської доби. До 1931 р. декретом ВЦК від 1918 р. в радянській школі було заборонено застосування заходів стимуляції учнів. Типовою для цієї пори є книга С. М. Рівеса «Про заходи педагогічної дії». На думку автора, покарання виявляється справді не дієвим педагогічним засобом, до якого може вдатися тільки абсолютно неосвічений, абсолютно нетямущий в психології вихователь.

І хоча вже в цей час А. С. Макаренко блискуче довів можливість і доцільність використовування покарання як допоміжного методу виховання, С. М. Рівес з дивовижною категоричністю писав: «Караючий педагог – поганий педагог». Також, виражаючи основну педагогічну позицію, що домінувала в радянській педагогіці 20-х років, Рівес заявляв, що системою заохочення можна виховати тільки кар'єристів. Виховання, що включає заохочення, він називав «цукровою педагогікою», яка викликає прагнення не до знання, а до нагороди. Автор ставить знак рівності між покаранням і жорстокістю вчителя. «Жорстокість, писав він , викликає злість, мстивість, кровожерливість». І далі: «Якщо ми бажаємо правильно виховати дитину, хай ніколи дитина не бачить цього злого обличчя вихователя, ніколи не чує підвищення його голосу. Тільки тоді ми не розбудимо у вихованця звіра».

Із цього приводу доречно пригадати А. С. Макаренка: «Педагогічні теорії, які доводять, що хулігана не можна виганяти в коридор, а злодія не можна вигнати з комуни («Ви повинні його виправляти, а не виганяти»), – це просторікування буржуазного індивідуалізму, звиклого до драм і «переживань»

особистості і незрячого, як через це гинуть сотні колективів, неначе ці колективи не складаються з тих же осіб!» [1, с.15].

А. С. Макаренко першим включив заохочення і покарання в створену ним гармонійну систему виховних засобів.

Патріарх радянської педагогіки розробив принципи застосування різних заходів педагогічної дії, головними з яких уважав високу вимогливість і пошану до дітей, неприпустимість при фізичному покаранні страждання, застосування різних видів заохочення і покарання від імені колективу, індивідуальний підхід при підборі міри корекції поведінки, застосування дисциплінарної дії тільки за свідоме порушення відомого школяреві положення, необхідність пред'явлення високих вимог і відповідно строгіших покарань кращим школярам. Стягнення, на думку Макаренка, повинне вичерпувати конфлікт до кінця, а надалі нагадувати про нього тому, хто провинився, не слід. Вимагаючи особливо обережного ставлення до покарання, А. С. Макаренко надавав йому великого значення: «... я вважаю, що педагог повинен бути веселий, бадьорий, а коли не те робиться, повинен і прикрикнути, щоб відчували, що якщо я сердитий, так сердитий по-справжньому...»[2, с.92].

Роботи А. С. Макаренка актуальні і в наші дні, хоча не все в них прийнятно для нас. Так, зараз, коли основна маса вчителів і вихователів – кваліфіковані педагоги, які закінчили інститути та університети, недоцільно, не довіряючи їм, зосереджувати всю дисциплінарну владу в руках директора школи, як це робив Макаренко. Право заохочувати і карати справедливо надане самим педагогам. Також було б неправильним обмежувати діапазон покарання доганою і виключенням зі школи. Але в цілому спадщина А. С. Макаренка – цінний внесок в теорію і практику заохочення і покарання.

У своїй статті ми досліджували вплив ідей А.С.Макаренка – стимуляції школярів заохоченням та покаранням у сфері фізичної культури.

З цього приводу в А.С.Макаренка були розбіжності з одним із провідних педагогів В.О.Сухомлинським. Блискучий радянський педагог-практик

В.О. Сухомлинський у своїх численних літературних працях не обійшов увагою і заходи педагогічної дії на школярів. В.О. Сухомлинський ратував за виховання без покарань [4, с.102-102]. Проте він розумів, що життєвий досвід дітей бідний, і корекція їх поведінки необхідна: «Нам, педагогам, доводиться часто виказувати несхвалення, засудження в десятках, сотнях найрізноманітніших відтінків, і робити це треба так, щоб людина поставала перед нами з відкритим серцем, не замкнулася, не побачила в наших гірких словах упередженості»[1, с.35].

З цих слів видно, що Сухомлинський розумів необхідність тактовного несхвалення, засудження, осуду школярів в тих випадках, коли вони цього заслуговують. На жаль, окремі, надмірно категоричні вислови педагога створювали неправильне враження про нього і його методику. Так, в листуванні з Г. Мединським він писав: «Але я за те, щоб, виховуючи в людині уміння управляти своїми бажаннями, прославляти людину, а не принижувати її, як це роблять учителі, караючи учнів». Дуже важлива для педагогів-практиків про-

позиція Сухомлинського включати в осуд відтінок здивування: «Я ніколи не чекав від тебе такого вчинку. Я вважав і продовжую вважати тебе кращим, ніж ти заявляєш про себе своїм учинком» [3, с.102-105]. Але ж, і караючи учня, як це робив А. С. Макаренко, можна прославляти, а не принижувати його.

Офіційна радянська педагогіка, вважаючи за необхідне застосування заходів заохочення і покарання у виховному процесі, строго забороняє фізичні покарання, що мають іноді місце в практиці сьогодення –брутальність, нетактовність, неуважне ставлення до учнів, недозволені заходи – публічно засуджуються, і вчителі, що допустили їх, суворо караються. У той же час учителю пропонується регулярно заохочувати успіхи кращих школярів. Увести систему заохочень за старанність в навчанні і праці зобов'язує реформа освіти.

Наслідуючи провідні ідеї Макаренка, ми переконалися в тому, що «свої» і «чужі» заохочення і покарання розцінюються школярами неоднаково. Оцінка справедливості заохочень, одержаних іншими, значно нижча, ніж оцінка справедливості власних заохочень. Інакше з покараннями. Оцінка справедливості покарань, одержаних іншими школярами, вища, ніж оцінка власних покарань, які вважаються менш справедливими.

Думки кращих учителів, аналіз уроків фізичної культури і позакласних спортивно-масових заходів в школах і ДЮСШ м. Полтави дозволили виявити умови, дотримання яких дозволяє найефективніше схвалювати або засуджувати дії школярів і стимулювати їх до активного продовження доцільної діяльності.

Сучасні вчителі переконані, що схвалення і засудження слід застосовувати на кожному занятті. Як правило, так і роблять досвідчені вчителі і тренери, що багато років пропрацювали з дітьми. У таких вчителів на заняттях раз у раз можна почути: «Молодець, Колю!», «Розумниця, Таню!», «Я тобою незадоволений, Антоне!» і т. п. Ці педагоги всіх учнів знають по іменах, і постійне підбадьорювання школярів, на їх думку, полегшує ведення занять, допомагає учням долати страх, добиватися успіхів у спорті. Нерідко таких педагогів засуджують. Прийнято вважати, що постійна похвала втрачає виховну силу, оскільки до неї швидко звикають. Але аналіз практики виховної роботи показує, що справа не в частоті стимуляції, а в її надійності. Якщо школяр дійшов висновку, що отримані ним оцінки не мають інформаційної цінності, він дійсно стане ігнорувати їх і шукатиме надійніші показники успішності своїх дій.

Наслідуючи переконання Антона Семеновича, регулярно схвалюючи і засуджуючи поведінку школярів, слід уникати помилки, яка нерідко зустрічається, коли систематично згадуються успіхи добре фізично розвинених, рослих і спритних школярів і невтішно характеризуються відстаючі у фізичному розвитку діти. У такому разі затримується рух вперед сильних. Адже вони вже досягли успіху, їх хвалять, навіщо ж покращувати свої результати. І вселяється сумнів у своїх можливостях, небажання по-справжньому трудитися у тих, хто слабкіший. Постійні докори переконують їх, що в спортивному відношенні вони бездарні.

Ще К. Д. Ушинський рекомендував не хвалити одну молоду людину, порівнюючи її з іншою, а доцільніше порівнювати з тим, якою вона була раніше, або, ще краще, акцентувати увагу на результаті, який нею може бути досягнутий.

На думку А.С.Макаренка, заохочення, нагороду і покарання потрібно застосовувати епізодично. Заохочувати можна за працьовитість, старанність, наполегливість, завзятість, волю до перемоги, високі прояви колективізму, благородні вчинки. В одній з полтавських шкіл ми спостерігали, як вчитель перед класом відзначав учня за відмінну гру в баскетбол, хоча той грав індивідуально, у різкій формі робив зауваження товаришеві, який наважився зробити кидок в кільце, постійно вимагав пасу від партнерів. Виявилося, що учень тренується в дитячій баскетбольній команді при ДЮСШ № 2. У даному випадку похвала вчителя сприяла формуванню зарозумілості, самовдоволення в одного і небажання займатися фізичною культурою, невіри в свої сили у тих, хто сумлінно працював, але успіхів поки що не досяг результатів і тому не був відзначений вчителем.

Звичайно, за успіхи у спорті треба хвалити, вказувати на невдачі, але головна мета заохочення і покарання, як й інших методів етичного виховання, – сприяння формуванню моральних рис характеру. Не можна при стимуляції ігнорувати здібності й реальні можливості кожного учня.

Ще Б. Г. Ананьєв зазначав, що заохочення дуже рідко, тільки в 4% випадків, адресовано слабким учням. Але воно може стати дієвою мірою соціальної терапії. Необхідно частіше заохочувати працьовитість, старанність, акуратність відстаючих школярів. Також покарання без узгодження з думкою колективу робить порушника героєм в очах товаришів, а вчителя – непринциповою або жорстокою людиною. Заохочення виховує тільки тоді, коли учні радіють успіхам товариша, пишаються ним, а не заздрять, не вважають себе обійденими, не сприймають відзначеного учня «улюбленцем» учителя. Покарання виховує людину тільки тоді, коли школярі розуміють, що порушник дисципліни заважає працювати колективу, і щиро засуджують поведінку товариша.

Задоволення від заохочення, радість за товариша зростають, якщо заохочення оголошується своєчасно, тобто по можливості вслід за вчинком, що відзначається. Заохочення оголошується публічно. Практика свідчить, якщо хтось добився порівняно невеликих успіхів, хвалити його краще віч-на-віч. Навряд чи школяреві буде приємно, якщо він буде відмічений серед товаришів за те, що вони вже давно навчилися робити.

Досвід роботи А.С.Макаренка переконує, що у тих випадках, коли порушник дисципліни збуджений, нервує, доцільно застосовувати «відстрочене» покарання. Для цього треба викликати до себе учня, який провинився, через певний проміжок часу, щоб він зміг одуматися, усвідомити свою провину, заспокоїтися.

А.С.Макаренко зазначав, що в арсеналі педагога повинна бути велика кількість різних видів схвалення і засудження. Адже до одноманітних заходів стимуляції школярі швидко звикають. Отже, чим ширший арсенал заохочень, використаних педагогом, тим більш неочікувані і дорожчі вони для учня.

Заслуговує на увагу практичний досвід деяких шкіл з цього приводу. У одній з них переможцям шкільних змагань відразу ж після їх закінчення директор школи вручав грамоти, зроблені в школі металеві жетони і стрічки чемпіонів. У іншій – за хорошу поставу учням початкових класів вручався червоно–біло–блакитний нагрудний значок (сонце – повітря – вода). До середини року значок носили 8-10 учнів у кожному класі. У зв'язку з цим серед решти учнів розгорталася неабияка боротьба за цю нагороду. У третій школі виготовлялися нагрудні емблеми трьох кольорів. Зелену емблему одержував право нашити на майку учень, який став членом спортивної секції, синю – який повністю здав нормативи Державних тестів, червону – член збірної команди школи і спортсмен-розрядник.

Відстаючих школярів привернули до регулярних занять фізкультурою багато досвідчених педагогів країни, наслідуючи ідеї А.С.Макаренка, авансуючи учнів похвалою, допомагаючи їм домогтися спочатку незначних успіхів, тут же відзначаючи ці успіхи, заохочуючи щонайменші зрушення в кращий бік. Проте перераховані заохочення зустрічалися епізодично, менш ніж в 30% випадків.

Анкетування 145 учнів з 11 шкіл м. Полтави дозволило виявити найефективніші заходи заохочення і ставлення до них самих школярів сьогодні.

Аналіз анкет показує, що учні високо цінують оголошену перед строєм подяку і нагородження грамотою. На жаль, саме ці види заохочення застосовуються вчителями особливо рідко. У нас немає сумніву, що в 50-60-і роки подарунок уважався б школярами найціннішим видом визнання їх заслуг. Зараз же подарунок відсунувся на 3- 4 місця.

Разом з тим методика застосування заохочення вимагає дуже обережно відзначати тих, хто схильний до переоцінки власної особистості, і тих, хто, домагаючись успіхів в спорті, не надає серйозної уваги головному – навчанню, суспільній роботі, праці. Інакше велика вірогідність того, що учень почне ще гірше вчитися, стане як-небудь виконувати свої основні обов'язки.

У той же час треба мати на увазі, що школярі, як правило, дуже хворобливо реагують на зауваження, зроблені у присутності їх товаришів, і набагато спокійніше реагують на розбір їх поведінки віч-на-віч. Справа в тому, що ставлення до покарання не стільки залежить від характеру провини, ступеня вини, строгості вчителя, скільки від того, як уплине дія викладача на місце учня в соціальній ієрархії групи.

Твердження про те, що заохочення не діє на задавак, егоїстів, хвальків, а покарання – на тих, стосовно кого воно систематично застосовується, не підтвердилося в ході проведеного експерименту. 45 учнів третіх класів однієї з полтавських шкіл стрибали у довжину з місця в звичних умовах, в обстановці, коли вчителька прийшла на урок весела і хвалила учнів, а на наступний урок – розсерджена і кожного учня сварила за недоліки в техніці стрибка, за недостатню старанність, стверджуючи, що кожен при справжньому бажанні міг би стрибнути краще. Заохочення привело до того, що поліпшили свій первинний результат 23 учні, погіршили 14, а у 8 учнів результат залишився незмінним. І в першій, і в дру-

гій, і в третій групах були і хвальки, і скромні учні. Подібний експеримент був проведений ще в декількох полтавських школах. І тут близько 73% учнів покращували після заохочення свій первинний результат. Серед них були і хвальки, і скромні учні.

Підсумовуючи сказане, не можна не відзначити, що вплив ідей А.С.Макаренка стосовно стимуляції школярів заохоченням і покаранням у сфері фізичної культури багато чим відрізняється в сучасній педагогіці. Часте застосування заохочень, захвалювання учнів призводить до переоцінки ними своїх сил і здібностей, до розвитку зарозумілості. Тому, виховуючи сьогоднішнього учня, необхідно припиняти позитивну стимуляцію, як тільки дія для нього стала звичною. При непомірній похвалі школярі починають розглядати хорошу поведінку, успішний виступ в змаганнях як заслугу, а не як свій обов'язок. Те ж саме має місце, коли нагорода обіцяється наперед за виконання повсякденних обов'язків, що нерідко трапляється в роботі сучасних учителів. Разом з тим часте засудження, застосування покарань формують небажання займатися фізичною культурою, виховують негативне ставлення до вчителя, до предмету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лесгафт П.Ф. Собр. пед. соч.– М., 1951.– Ч.1.
2. Макаренко А. С. Виховання в радянській школі. – М., 1966.
3. Сухомлинський В. А. Народження громадянина. – М., 1971.
4. Сухомлинський В. А. Про виховання. – М., 1973.

УДК 373.5.02

ПОБУДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ЗАКОНАМИ РЕЖИСУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

Є.В. Копилець
(Полтава)

У статті розкрито доцільність застосування законів режисерської побудови театральної дії до організації окремих ланок навчально-виховного процесу в школі.

Ключові слова: *режисура педагогічної дії, надзавдання, композиція, події уроку.*

В статье раскрыта целесообразность применения законов режиссерского построения театрального действия к организации отдельных звеньев учебно-воспитательного процесса в школе.

Ключевые слова: *режиссура педагогического действия, сверхзадача, композиция, события урока.*

The purpose of producering approach to constructing of theatre acting in organization of certain stages of educational process at school is considered in the article.